

Обґрунтовано, що дидактичними основами організації роботи з навчальною книгою на уроках у початкових класах є: робота з кожним із основних структурних компонентів підручника; використання навчальної книги на різних етапах уроку; самостійна робота учнів з підручником та робота під керівництвом учителя.

Подальших досліджень потребує проблема підготовки вчителя початкових класів до організації роботи з навчальною книгою.

Література:

1. Внутрпредметные и межпредметные связи в начальном обучении : Межвуз. сб. науч. трудов / ред. коллегия : Г. В. Бельтюкова, Т. С. Назарова; отв. ред. Т. Г. Рамзаева. Л. : ЛГПИ им. А. И. Герцена, 1981. 130 с.
2. Граник Г. Г. Когда книга учит / Г. Г. Граник, С. М. Бондаренко, Л. А. Концевая. М. : Педагогика, 1988. 189 с.
3. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://mon.gov.ua/activity>.
4. Зуев Д. Д. Учебная книга – источник становления личности школьника / Д. Д. Зуев // Педагогика. 1995. № 1. С. 3-10.
5. Зуев Д. Д. Школьный учебник / Д. Д. Зуев. М. : Педагогика. 1983. 240 с.
6. Гудзик І. П. Мова шкільного підручника / І. Гудзик // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць // Комп'ютер у школі та сім'ї. 1999. №12. С.34-36.
7. Ильина Т. А. Особенности программированного учебника / Т. А. Ильина // Проблемы школьного учебника. М.: Просвещение, 1974. Вып.1. 226 с.
8. Педагогика : педагогические теории, системы, технологии / под ред. С. А. Смирнова. М. : ИЦ «Академия», 1999. 512 с.
9. Педагогіка у запитаннях і відповідях : Хрестоматія / укл. А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. К. : Знання-прес, 2003. 700 с.
10. Психолого-педагогические проблемы развития школьника как субъекта учения / под ред. Е. Д. Божович. М. : Московский психолого-социальный институт; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 2000. 192 с.
11. Харламов И. Ф. Педагогика / И. Ф. Харламов. М. : «Высшая школа», 1990. 575 с.

Олійник Віталій

м. Вінниця

(Наук.керівн. – ст. викл. Пойда О. А.)

ВИХОВАННЯ ЛЮБОВІ ДО МАЛОЇ БАТЬКІВЩИНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ВИВЧЕННЯ ПОЕЗІЙ ІГОРЯ КАЛИНЦЯ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

Анотація

У статті подано інформацію про методичні рекомендації щодо проведення уроку з української літератури. Основна мета – створити навчальні

ситуації, які будуть сприятливими для дитячого розвитку любові до малої Батьківщини на матеріалі творів Ігоря Калинця.

Ключові слова: патріотизм, патріотичне виховання, національно-культурний компонент семантики, образність, евристична бесіда.

Аннотация

В статье представлена информация о методических рекомендациях к проведению урока по украинской литературе. Основная цель – создать учебные ситуации, способствующие развитию любви школьников к малой Родине на материале произведений Игоря Калинца.

Ключевые слова: патриотизм, патриотическое воспитание, национально-культурный компонент семантики, образность, эвристическая беседа.

Abstract

Information on methodical recommendations for conducting a lesson on Ukrainian literature is given in the article. The main goal is to create educational situations that will be favorable for the child's development of love for the small homeland on the basis of the works of Igor Kalynets.

Key words: patriotism, patriotic education, national and cultural component of semantics, imagery, heuristic conversation.

Ураховуючи нові суспільно-політичні реалії в Україні після Революції гідності, обставини, пов'язані з російською агресією, усе більшої актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції тощо [Про національно патріотичне виховання]. Щоб подати дефініцію патріотизму, ми звернулися до українського педагогічного словника. Патріотизм – одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до Батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури [Гончаренко 1997, с. 249]. Отже, поняття «патріотизм» визначає любов до свого народу і його традицій, до рідної природи, рідного краю, мови, культури і звичаїв свого народу. Він виявляється в гордості за

успіхи свого народу в галузі науки, техніки, виробництва, у культурі, шанобливому ставленні до атрибутів своєї держави, її законів [Мірошніченко 2015, с. 4].

Виховна робота з формування патріотичних почуттів у школярів середньої ланки має величезне значення. Це пов'язане, насамперед, із тим, що нашому соціуму потрібна особистість, яка любить свою Батьківщину і знає про її унікальність й особливості. Цьому надзвичайно сприяє ознайомлення із творами українських письменників, у яких змальовані знайомі дитині змалечку образи навколишнього світу створюють цільну картину рідного краю.

Як неодноразово зазначали дослідники творчості І. Калинця, «він безкомпромісний, бо він оборонець і охоронець усього того, що століттями зберігалось в українській родині і передавалось рід од роду, як те найсвятіше, що є праосновою нації, її силою, її вродою, що є фундаментом Батьківщини» [Лановик 2016, с. 23].

До сьогодні в методичній науці залишається не до кінця осмисленою проблема дослідження патріотичного виховання, плекання любові до малої Батьківщини саме в основній школі, тому **актуальність статті** зумовлена необхідністю подачі методичних порад щодо проведення уроку української літератури з вивчення поезії Ігоря Калинця у 6 класі. На нашу думку, виховання патріотизму має бути наскрізним упродовж усього періоду навчання дитини. Саме уроки словесності мають найбільше сприяти формуванню національно свідомої, духовно багатой особистості. Щоб закладати основи патріотизму, учителі мають розкривати дітям історію рідного краю, його народу [Олексюк 2017, с. 383].

Мета статті – розробити ряд навчальних ситуацій, які сприятимуть вихованню любові до малої Батьківщини при вивченні поезій видатного українського письменника, громадського діяча, естета, художника слова – Ігоря Калинця.

Питання патріотичного виховання засобами словесного мистецтва, роль художньої творчості у засвоєнні навчального матеріалу з рідної мови,

літератури, природознавства та народознавства досліджували Г. Атрошенко, Н. Бібік, М. Вашуленко, С. Єрмоленко, П. Кононенко, В. Мацько, Н. Миропільська тощо. Вони наголошували на тому, що слово – вагомий засіб розвитку дитячої особистості, формування її мовленнєвої культури. Зокрема, Наталія Миропільська зазначає, що засвоїти духовні цінності українського народу, географічні та історичні реалії в їхньому культурно-естетичному аспекті, систематизувати та закріпити лексику, що відбиває національно-культурний компонент семантики, допоможе принцип лінгвокультурології.

Діалогом, який відбувається між різними реаліями, культурами, міфологіями та сюжетами, позначений цикл поезій І. Калинця «Дивосвіт, або ж Перша книжечка для Дзвінки». Творчість Ігоря Калинця вивчається лише у середній шкільній ланці, зокрема у шостому класі. Шкільною програмою з української літератури передбачено один урок. На його вивчення виносяться поезії «Стежечка», «Блискавка», «Веселка», «Криничка», «Дим», «Писанки» [Науменко 2009, с. 154].

Перш, ніж перейти до вивчення з дітьми власне поезії, потрібно приділити увагу біографії, щоб учні краще зрозуміли мотиви творів автора. На нашу думку, викладання біографії письменника слід здійснювати за принципом актуальності, що полягає в узагальненнях, які ґрунтуються на достовірних фактах біографії письменника. Слід наголошувати на подіях, які були визначальними в житті митця, розповідати про знакові повороти долі. При вивченні біографії Ігоря Калинця потрібно підкреслити вплив рідного краю, який посприяв творчій реалізації.

Український поет Ігор Калинець народився 1939 року в м. Ходорів на Львівщині. Вищу освіту здобував у Львівському університеті, писав вірші. Закінчивши філологічний факультет, до 1972 р. працював у обласному архіві. Радянська влада переслідувала поета «за антирадянську агітацію і пропаганду», за участь у дисидентському русі того ж року Ігоря Калинця було засуджено на 6 років ув'язнення суворого режиму й 3 роки заслання на Уралі та в Забайкаллі. До Львова він повернувся в серпні 1981 р. [Дончик 1998, с. 168].

Творчий доробок письменника за 1966-1981 роки становить 17 поетичних книжок, які згруповані автором у два цикли: «Пробуджена муза» (9 збірок, створених до суду і ув'язнення) й «Невольнича муза» (8 збірок, 1972 – 1981рр.). Два ошатні томи під цими назвами видані 1991 р., перший у Варшаві, місце видання другого – Балтимор-Торонто. Того ж 1991 р. в Україні вийшла книжка поета «Тринадцять алогій». Саме за неї І. Калинець здобув Державну премію ім. Т.Г. Шевченка [Дончик 1998, с. 168].

Твори І. Калинця про рідну природу, український характер, український менталітет поетично інтерпретують мовно-інтелектуальні зв'язки земного й космічного, пробуджують історичну, філологічну та народознавчу допитливість у юних читачів. Душа просто не може залишатися байдужою, коли до неї торкаються вірші цього поета. У них – пам'ять нашої історії та роду, українська духовна спадщина. Висока культура поетичного мислення й мовлення, особливості світобачення і світо відчуття притаманні І. Калинцю упродовж усього його творчого розвитку. Подальшого дослідження потребує творчість поета у взаємозв'язку з його біографією та особливостями світосприйняття [Клевцова, с. 191].

Поезії митця побудовані на філологічних знахідках, художньому відкритті, вони поетично інтерпретують мовно-інтелектуальні зв'язки земного й космічного, пробуджують історичну, філологічну та народознавчу допитливість у юних читачів [Науменко 2009, с. 159].

Народнопісенна дитяча риторика і психологія досягає вершинного звучання у фольклорних стилізаціях, які І. Калинець писав із тюрми до своєї донечки Дзвенислави. У циклі «Дивосвіт, або ж перша книжечка для Дзвінки» постає дивовижний світ української природи з її споконвічними символами та архетипами – стежечкою, яка біжить серед споришів і суниць, вибігає на гору, щоби поглянути на всенький світ; вітром – легінем, що «капелюха когутячим пір'ям замаїв»; хмари, що несе на плечах малі хмарята; блискавки – королеви темряви; грому, що загримів по крем'яній дорозі; веселки, що одягла барвисті стрічки і пішла з коромислом до річки; князенка Соняшника із золотим

черевичком у руці; кринички, яку підземна мати поїть студеним молоком; туману, що запряг сиві воли і почумакував у Крим по сіль; роси, що сіла на пелюстці гойдатися; босого сонечка, зірки, яка заслухалась цвіркуна та багатьох інших. Вони творять прекрасний і мальовничий світ дитинства, української народної моралі, вагомою складовою якої є виховання у дітей поетичної душі, ліричного погляду на довкілля, зачудування природою, життя у гармонії із рідною землею [Лановик 2016, с. 20].

Образність І. Калинця – неохопна, бо її джерелами є сфери народних архетипів, релігійних вірувань і уявлень різних часів, історичні події, скарбниці народних надбань і чеснот. Це – код, який вичерпати неможливо, бо він розгортається, проростає новими сенсами, доповнюється новими алузіями, вказує на нові ситуації. Таким багатограним є національний код, від якого живилися і Т. Шевченко, і поети-романтики, і поети Розстріляного Відродження, і українські шістдесятники. Завдяки такому типу письма поету вдалося не лише зберегти набутки і цінності багатьох попередніх епох, а й донести національну ідею до наступних поколінь. А це і є найвищою формою патріотизму [Лановик 2016, с. 24].

Фольклорним стрижнем є поетичне творення ореолу українських народних свят. Так ідею зв'язку поколінь через давню українську традицію закладено у творі «Писанки». Тут постає образ матері, яка «виводить дивним писачком / по білому яйці воскові взори»; водночас у поетичній формі змальовано древню традицію творення справжніх українських писанок, в яких химерні узори поєднувалися з різними відтінками жовтого, брунатного і золотого: «Мандрує писанка по мисочках / із цибулиним золотим узваром, / з настоями на травах і корі, / на веснянім і на осіннім зіллі – / і писанка оранжево горить / у філіграннім сплеті ліній» [Твори українських письменників 2006, с. 118]. В авторському баченні писанки стають не лише спогадами про дитинство, про маму, яка навчала любити рідні традиції, а й загалом – втіленням українського буття: / То вже вона, як дивовижний світ, / то вже дзвенить, як згусток сонця, / бувають буйно квіти у росі, / олені бродять в

березневім соці. / І стилізовані сплітаються сади / у маєві густих обрамлень, / мереживом найтоншим мерехтить / геометричний космацький орнамент [Лановик 2016, с. 15].

Ключові образи «Дивосвіту» – це різного роду реалії, яким властивий певний національний та історичний колорит. Загалом в українській літературі для дітей численними є мистецькі реалії – назви й персонажі найвідоміших літературних і музичних творів, афоризми, крилаті слова, назви музичних інструментів, ритуалів, обрядів і звичаїв. Не випадково М.Ільницький говорить про «мозаїчність» Калинцевого «Дивосвіту». Такою мозаїкою, елементи якої злютовані спільним образом, є як цілий цикл, так і окремі його частини. У цьому й полягає діалогічність, повчальний та пізнавальний дидактизм поезій І. Калинця, й тому не випадковим є їх добір для вивчення у школі як перших взірців українського верлібру [Науменко 2009, с. 17].

Твори І. Калинця про рідну природу, український характер, український менталітет, побудовані на філологічних знахідках, художньому відкритті, вони поетично інтерпретують мовно-інтелектуальні зв'язки земного й космічного, пробуджують історичну, філологічну та народознавчу допитливість у юних читачів [Науменко 2009, с. 17].

Для уроку вивчення нового матеріалу ми підібрали декілька методів та прийомів, які заохотять дітей досліджувати поезію І. Калинця глибше.

Одним із ефективних прийомів аналізу ліричного твору є його перше прочитання. Для кращого сприйняття поезії слід використати метод творчого читання під звуки природи, щоб по максимуму розкрити ідейно-естетичний зміст твору. Первісне враження від виразного читання має неоціненне значення. Тому важливо, щоб голосом, інтонаціями, паузами, ритмом, а також і мелодією донести до дитячих сердець почуття, які хвилюють серце поета. Тоді матиме сенс уся наступна робота. Обов'язковим має бути також з'ясування первісного враження.

Варто застосувати й метод евристичної бесіди, завдяки якому кожен учень висловить свою думку. Для прикладу візьмемо поезію «Писанки». Для

обговорення можна запропонувати такі питання: Які картини виникли у вашій уяві під час читання вірша «Писанки»? Що необхідно людині для того, щоб творити писанки? Чому І. Калинець пише про свою матір як писанкарку? Які символи зображувала мама на писанках? Яким же уявляє світ дитина за допомогою маминих писанок? Яким настроєм пройнятий вірш? Чим він зумовлений? Чи пишуть писанки у ваших родинах? Від кого ви навчилися писати писанки? Що вони для вас символізують?

На цьому етапі варто надати слово учневі, який готував випереджувальне завдання про символіку писанок у рідній місцевості.

Доречним буде й використання прийому усного малювання, під час якого діти можуть розповісти про милі їх серцю куточки рідної місцевості, які схожі на ті, які описує поет у віршах «Криничка», «Стежечка», «Веселка», або про явища природи («Блискавка»). Також важливо, щоб учні пригадали твори інших поетів про природу, які вивчали раніше, могли їх порівняти. Це дасть змогу шестикласникам усвідомлювати багатогранність поезії, розуміти силу слова, важливість тропів, стилістичних фігур та лексико-синонімічних засобів вираження мовлення.

Використовуючи роботу в групах, запропонуйте учням дослідити мову текстів поезій. Пошукова діяльність дітей не повинна зводитись лише до визначення епітетів, порівнянь, метафор тощо, важливо, щоб вони змогли пояснити їхню роль у створенні унікальних образів у вірші. Така робота допоможе в подальшому глибоко розуміти індивідуальний стиль письменника, розвивати вміння самостійно писати зв'язні тексти, майстерно володіти словом.

Важливо наголосити щодо використання ілюстрацій під час вивчення поезій І. Калинця. Не варто демонструвати ілюстрації художників, адже основна увага має зосереджуватися на розвитку дитячої уваги. Краще, використати метод «Асоціації», запропонувати дітям після прочитання поезій самим намалювати малюнки, відобразивши свій настрій під враженням від почутого, або ж зобразити свою рідну місцевість. Такий вид діяльності дітям

дуже подобається. Малюнки школярів після уроку можна розмістити на виставці під назвою «Мандруючи веселковими стежками Ігоря Калинця».

На завершальному етапі уроку варто використати метод складання сенкану. Він буде сприяти розвитку творчості учнів, креативності, умінню швидко та коротко складати вірші. Сенкан надзвичайно ефективний для зацікавлення та залучення дітей до поетичної творчості. Для прикладу наведемо сенкан до назви одного з віршів І. Калинця: «Веселка. Кольорова, весела. З'являється, радує, милує. Веселка дарує нам радість. Дивограй».

Якщо вивчена тема буде пов'язана також із творами інших поетів про рідний край, природу малої батьківщини, варто влаштувати конкурс «Кращих читачів» на уроці позакласного читання, де учні зможуть продемонструвати свої вміння у виразному читанні. Для участі в журі доцільно запросити старшокласників. Такий захід буде високоефективним, оскільки прилучення до поезії не є буденним явищем, а святом духу.

Всі ці види учнівської діяльності мають бути підпорядковані основній виховній меті уроку – формуванню у дітей любові до малої батьківщини, а відтак патріотизму свідомого громадянина України.

Отже, в основній школі ознайомлення дітей з поезією І. Калинця набуває особливого змісту і варіантності. Красознавчі уявлення наповнюються історичними аспектами, що мають надзвичайно важливе значення для виховання повноцінної особистості.

Література:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 373 с.
2. Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн. Кн. 2: Друга половина ХХ століття. Підручник. За ред. В.Г. Дончика. Київ : Либідь, 1998. 456 с.
3. Кафлик О., Куц А. Методика вивчення життєпису письменників: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1406>
4. Клевцова В. Оригінальність поетичного світобачення Ігоря Калинця. Наука. Освіта. Молодь. 189–191 с. // Режим доступу: https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2016_1/70.pdf
5. Лановик М. Фольклор як ідеологічний код художньої літератури (на матеріалі невольничої поезії Ігоря Калинця). Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство. Тернопіль: ТНПУ, 2016. Вип. 44. С. 12-24.

6. Лист МОН України від 16.08.2019 № 1/9 – 523 «Про національно-патріотичне виховання у закладах освіти у 2019/2020 навчальному році» // Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-nacionalno-patriotichne-vihovannya-u-zakladah-osviti-u-20192020-navchalnomu-roci>
7. Мірошніченко В. Любов та духовність як визначальні категорії патріотичного виховання молоді. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2015. Вип. 1. С. 145–163.
8. Науменко Н. Дивосвіт Ігоря Калинця. Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: Міжвуз. зб. наук. ст. 2009. Вип. XX. С. 152–159.
9. Олексюк О., Заволока О. Формування любові до рідного міста у дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВ. Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. 2017. № 4 (59). 380–384 с.
10. Твори українських письменників. Київ : Грані – Т, 2006. Кн.1 208 с.

Підпонаровська Оксана

м.Вінниця

(Наук. керівн. – канд. пед. наук, проф. ВДПУ Лапшина І.М.)

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ НАД КАЗКОЮ

З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація

У статті уточнено особливості розуміння дошкільниками поняття «казка». Описано доцільність та особливості використання казки на заняттях у закладі дошкільної освіти. Розкрито роль і місце казки як засобу навчання та виховання дітей дошкільного віку. Висвітлюються основні етапи роботи над казкою на заняттях з дітьми різновікової групи.

Ключові слова: засоби освіти, освітній потенціал казки, види мовленнєвих занять, діти дошкільного віку.

Аннотация

Автор уточняет особенности понимания дошкольниками понятия «сказка». Описывает целесообразность и специфику использования сказки на занятиях в учреждении дошкольного образования. Раскрывает роль и место сказки как средства обучения и воспитания детей дошкольного возраста. Представляет основные этапы работы над сказкой на занятиях с детьми разновозрастной группы.